

10. *Fabrichno-zavodskaya promyshlennost i trgovlya Rossii: s prilozhenim obschey kartyi fabrichno-zavodskoy promyshlennosti Rossiyskoy imperii*. Izd.–vo Depart. trgovli i manufaktur Ministerstva finansov (Izd. 2–e) / [pod red. D. I. Mendeleeva]. – SPb., 1896. – 636 s.

11. Chumak M. M. Kupetstvo yak faktor rozvytku promyslovosti Livoberezhnoyi Ukrainy (60–ti XIX – 1914 r.): dys. ... kand. istor. nauk: 07.00.01 / M. M. Chumak. – Luhans'k, 2009. – 220 s.

Levytskyi V. O., Candidate of Historical Sciences, Associate Professor, Doctoral Department of History of Ukraine, Ternopil National Pedagogical University named after Volodymyr Hnatyuk (Ukraine, Ternopil), levior@ukr.net

The development of the light industry of the Chernigiv province in the second half of the XIX – early XX century

The article highlights the industrial development of the light industry in the Chernihiv province in the second half of the XIX th – early XX-th century; it was shown the location of the enterprises of this branch. It was given the reference to the main publications devoted to this topic article are described. The study analyzed the sources of the supply of the raw materials for the Chernihiv factories and plants. The attention was paid to the processes of capitalization of the light industry in the region and the economic policy of the Russian state towards it. It was determined the vectors of the factories technical development because of scientific achievements and the directions of the products sales of the enterprises on the external and internal markets. It was explored the role of the engineers, entrepreneurs and workers in the development of the light industry.

Keywords: light industry, textile industry, export, market, raw materials, plant, technical progress.

* * *

УДК 94(477)(092)

Осмоловська О. Ю.,
кандидат історичних наук, доцент, Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова (Україна, Київ), Osmolovska.olen@gmail.com

Івасків В. В.,
студент, Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова (Україна, Київ)

«Від Дух до Rex»: до питання про коронацію Данила Романовича

Досліджується питання коронації Данила Романовича в контексті зміни візантійської владно-політичної системи на західноєвропейську. Особлива увага приділяється не лише питанням організації антимонольської коаліції, як основної причини союзу із Заходом, а й цілому колу ментальних, ідеологічних та владно-правових питань які переслідував князь у своєму альянсі із папською курією.

Ключові слова: коронація, Західна Європа, ментальність, Галицько-Волинське князівство.

Проблемі коронації Данила Романовича присвячена велика кількість наукової літератури, як сучасних досліджень вчених-медієвістів, так і історіографії кінця XIX–XX ст. Серед робіт вчених кінця XIX–XX ст. можна виділити праці М. Грушевського [7], який чи не першим спробував проаналізувати причини, які спонукали Галицько-Волинських князів до альянсу із Західною Європою. Важливими є і дослідження І. Крип'якевича [13] та М. Дашкевича [8], які звернули увагу на місце Галицько-Волинського князівства у політичних планах Риму, щодо Східної Європи та стосунків із монголами. Не можемо не згадати і праці відомого українського дослідника церкви – М. Чубатого [21], який через призму конфесійної ситуації аналізує унію Заходу і Сходу, як основну причину коронації Данила Романовича.

Серед радянських вчених слід відзначити роботи В. Пашуто [19]. Вчений у 60–х р. XX ст. звернув увагу на роль Галицько-Волинського князівства в політиці

Заходу та Нікейської імперії щодо питань унії між ними. Тим не менш, В. Пашуто [19] було притаманне значне применшення ролі коронації холмського правителя, яке на думку вченого суттєво не вплинуло на подальшу зовнішню політику Галицько-Волинського князівства та не мало ніякого вирішального значення. Це вчений пов'язує з невдачами в організації антимонольської коаліції. Взагалі, можемо стверджувати, що в силу тієї ідеологічної доктрини під якою перебували радянські історики, більшість з них трактували будь-які зв'язки Русі із Західною Європою, як вкрай негативне явище, тому часто ці сторінки середньовічної історії радянські дослідники залишали без достатньої уваги або з великою долею суб'єктивізму. Не можемо також не згадати і дослідження М. Войнара [3], який чи не перший трактував коронацію князя Данила Романовича, як перехід від Візантійської владно-ієрархічної моделі до Західноєвропейської.

Сучасні українські та російські дослідники намагаються відійти від застарілих історіографічних кліше та внести до цієї проблеми нове бачення. Серед сучасних російських медієвістів провідне місце мають дослідження О. Майорова [15]. Вчений розвинув погляди М. Войнара [3] та І. Паславського [18] на проблему місця та можливого посередництва Галицько-Волинського князівства в унійних переговорах між Римом та Нікеєю у 40–х рр. XIII ст. Також можна відзначити праці фахівці у питаннях стосунків Західної Європи і Русі О. Назаренка [16] та Б. Флорі [20].

З українських науковців можна виділити дослідження О. Головка [6]. Вчений один з перших, хто застосував для аналізу геополітичної ситуації у Європі в 40–50–ті рр. XIII ст. цивілізаційний метод дослідження. Дослідник зумів оцінити важливість місця коронації Данила Романовича для політичного балансу сил у Європі. Також, безумовно, важливими є і роботи Л. Войтовича [4]. Медієвіст звернув увагу на коронацію князя Данила Романовича через призму розриву васальних відносин Галицько-Волинської держави із улусом Джучі та розвіяв давній історіографічний ребус про «повійну коронацію» князя, піддавши критиці повідомлення Яна Длугоша. Також заслуговують значної уваги і дослідження М. Котляра [12]. Історик ґрунтовно проаналізував дипломатичні відносини та політичну кон'юнктуру стосунків холмського двору та Риму.

Як бачимо, проблемі коронації Данила Романовича присвячена велика кількість наукової літератури, але тим не менш, більшість досліджень спрямовані у одному руслі. Фактично всі вчені сходяться на тому, що політичні мотиви для галицького князя є ключовими, а сама коронація викликана лише гострою потребою допомоги Заходу у боротьбі із монголами. І цю тезу заперечити просто неможливо, але, на нашу думку, на дану проблему слід глянути дещо ширше, в контексті значно глибших зовнішньополітичних мотивів, які переслідував Данило Романович

У XIII ст. ситуація на Європейському континенті кардинально міняється. Європа, яка до цього часу була по-суті – біполярною (протистояння двох потужних доктрин Східної – Візантійської та Західної – католицьких країн на чолі із папським Римом, васально-правові, релігійні та культурні бачення яких кардинально відрізнялись) втрачає після завоювання

хрестоносцями Константинополя у 1204 р. Візантію, як потужного геополітичного гравця. Папський престол сподівається сповна скористатись з цього ослаблення і уже у 30–40 рр. XIII ст. відбувається переговори про унію церков [12, с. 278].

Тогочасна Європа переживає і інший серйозний катаклізм, у 1240 р. на континент вдираються величезні сили монголів, а уся Східна Європа стає васалами Каракорума. Полчища Бату доходять аж до Хорватії і тільки неочікувана смерть хана Угедея у 1242 р. змушує величезне монгольське військо повернути назад у степ. Західна Європа була врятована, проте вона сповна відчула потужність військ кочовиків. Як слушно зазначив Б. Флоря, Європа не переживала подібного, настільки потужного нашествия ще з IX ст., коли Угорські племена осіли у колишній римській провінції Панонії і тримали увесь Захід у постійній напрузі. До цього потрібно додати і загрозу від сарацинів [17, с. 285].

Процес перемовин між Холмом та Римом у 40–х рр. XIII ст. досягає свого апогею. Як зазначив О. Майоров, початок переговорів галицько–волинських князів з Апостольським престолом про коронацію Данила і церковну унію збігається з поновленням переговорів про об'єднання Західної та Східної Церков, що проходили за ініціативою папи з володарями Нікеї і Болгарії, найактивніша стадія яких припадає на кінець 1240 – початок 1250–х років [15, с. 192].

Після монгольської навали та поїздки у 1245 р. Данила Романовича у ставку Бату, де він прийняв васальну залежність від хана, князь плевав надію позбутись монгольського ярма. Не дивно, що на кінець 40–х рр. XIII ст., від паперової дипломатії обидві сторони роблять реальні кроки на зближення. Восени 1245 р. через територію Галицько–Волинського князівства мандрує П'єрано Карліні, який мав дипломатичну місію у Каракорум. Тим не менш, папський посланець зумів обговорити із Васильком Романовичем деталі подальшої унії: *«І так як він [Василько] затримав нас на кілька днів, щоб ми трішки відпочили, і, на наше прохання, наказав з'явитися своїм єпископам, то ми прочитали їм грамоту Пана Папи, в якій він сповіщає їх, що вони повинні повернутися до єдності святої матері Церкви; ми також схилили їх до того ж самого, наскільки могли, як князя, так і єпископів і всіх хто там зібрався»* [9, с. 71].

Перемовини про коронацію галицького князя, як припускає Б. Флоря, скоріш за все, розпочались у 1245 р., коли князь вимушено поїхав до Бату за ярликом та прийняв монгольський васалітет [20, с. 174]. Після повернення, Данило Романович уже точно дивився на Захід, як на єдиного союзника проти монголів. Між Інокентієм IV та Галицько–Волинськими князями впродовж 1246–1248 рр. відбуваються активні дипломатичні перемовини підкріплені папськими буллами. Вони, як ніяке інше історичне джерело, демонструють мотиви, які переслідували обидві сторони.

О. Головка чи не першим звернув увагу на те, що лише у одному, останньому, листі до Данила Романовича датованому 23 січня 1248 р. понтифік піднімає питання про монгольську загрозу: *«Оскільки небезпеки можна уникнути, відгородившись щитом провидіння, [то] ми просимо, благасмо і наполегливо переконуємо твою світлість, [як] про особливу милість: коли тобі*

стане відомо, що військо татар спрямовується проти християн, потурбуйся повідомити про це коханим синам, братам Тевтонського ордена, які проживають в землях руських, [з тим щоб], як тільки це [звістка] через братів дійде до нас, ми змогли своєчасно обміркувати, яким чином з божою поміччю надати мужній опір цим татарам» [2, с. 59]. Виглядає доволі дивно, адже здавалось, що організація антимонгольської коаліції повинна стояти першим питанням у переговорах. Але із подальших повідомлень з папської курії випливає, що спочатку потрібно було обговорити інші, не менш важливі політичні аспекти переходу Галицько–Волинського князівства під протекторат Риму.

Зокрема, у повідомленні від 3 травня 1246 р. сказано: *«Ми маємо намір удостоїти тебе і королівство твоє., Як нову ниву [Господню], особливої милості і благовоління, то охоче послухали твоїм молитвам і доброзичливо вислухали прохання твої, сподіваючись на милість бога. Схильні твоїми благаннями, ми приймаємо тебе і зазначене королівство під заступництво святого Петра і наше, [що] і підтверджуємо цим листом»* [2, с. 78–79]. Із представленого вище тексту можемо зробити висновок що ініціатором перемовин стає саме Галицько–Волинський князь, який будучи заручником монгольського васалітету шукав допомогу на Заході. М. Войнар вбачав у цьому листі першопочатки переходу Галицько–Волинського князівства до Західноєвропейської політичної орбіти з усіма її владно–політичними, конфесійними та юридичними аспектами [3, с. 82–83].

Із подальших повідомлень бачимо, що конфесійні перемовини йдуть повним ходом, а на їх тлі галицький князь отримує від папи Інокентія IV і чіткі політичні дивіденди аналогічні із королями Західної Європи. Вже у повідомленні від 27 серпня 1247 р. читаємо: *«Схилившись до ваших благань, ми даної нам владою надаємо вам [право забороняти], щоб ніхто з хрестоносців, або інших духовних осіб не міг без вашого дозволу купувати будь–які володіння в ваших землях або бути введеним: будь–ким у володіння. Нехай не буде нікому з людей дозволено порушувати цю сторінку нашого заступництва або в зухвалості виступати проти нього. Якщо ж хто–небудь наважиться це зробити, то нехай він знає, що випробує на собі гнів всемогутнього бога і святих апостолів Петра і Павла»* [2, с. 87].

Заключний етап перемовин між сторонами припадає на осінь 1247 – зиму 1248 рр., коли Данило Романович остаточно домігся уніфікації своїх владних претензій за Західним аналогом. У буллі від 12 вересня 1247 р. повідомляється: *«Оскільки ми закликаємо славити з божою поміччю шляхетних, іменитих і інших осіб, відданих церкві, і так як Бог і Господь наш Ісус Христос через своє співчуття знову закликав вас до єдності церкви, тому настільки близьких [нам людей] ми хочемо наділити привілеями, удостоїти благовоління і особливої милості. Адже в закликанні вас до шанування церкви розпізнається священнодійство рука не людини, але могутнього бога. Тому, наймилішій у Христі сини, схилені вашими проханнями, ми беремо під заступництво святого Петра і наше вас, володіння, сім'ї та все інше ваше добро, як рухоме, так і нерухоме, якими ви розумно володієте в сьогоднішній і зможете*

володіти в майбутньому, з божою поміччю придбавши їх справедливим чином, і в цьому вас, наступників ваших, вірних церкви, клятвено заповідаємо апостольською владою і підтверджуємо справжнім листом. Нехай не буде нікому з людей дозволено порушувати цю сторінку нашого заступництва або в безрозсудно зухвалості виступати проти нього. Якщо ж хто-небудь наважиться це зробити, то нехай він знає, що випробує на собі гнів всемогутнього бога і святих апостолів Петра і Павла» [2, с. 92–93]. Із представлених вище джерел, автентичність яких не викликає ніяких сумнівів впливає, що на тлі перемовин про перехід Галицько–Волинського князівства під зверхність католицького Заходу папа обіцяє Данилу Романовичу титул «короля», як рівному серед рівних монархів Західної Європи.

Ще М. Блок у 30-ті р. XX ст., звернув увагу на те, що після остаточної перемоги папства у боротьбі за інвеституру, до кінця XII ст. було сформовано Західноєвропейську владну модель, яка стала основою політичного балансу сил у Західній Європі. Медієвіст зазначав, що Рим ставав найвищою владною інстанцією, основною функцією якої було збереження балансу сил у Європі. Понтифік мав монополію на помазання королів, міг відлучати їх від церкви, що тягнуло за собою звільнення королівських васалів від клятви. Монархи Західної Європи мали васальну залежність перед папою [1, с. 312–316].

Зокрема, стає зрозумілим, чому Данило Романович під час досягнення домовленостей про коронацію з папою ще у 1248 р. відтягував цю подію. Для цього, на нашу думку було дві причини. Першою, як слушно підмітив Б. Флоря, аналізуючи матеріали пов'язані із коронацією у 1204 р. болгарського царя Колояна, вчений зазначив, що коронація супроводжувалась васальною присягою папству зі сторони правителя та голови Болгарської церкви. Данило Романович не хотів йти на цей крок поки повністю не отримає гарантії організації Хрестового походу проти монголів [17, с. 79–81]. Це підтверджує і Галицько–Волинський літопис: «*«Прийми вінець королівства». Але він, [Данило], у той час не прийняв був [вінця], сказавши: «Рать татарська не перестас. Зле вони живуть із нами. То як можу я прийняти вінець без підмоги твоєї?»*» [5, с. 92]. По-друге, не потрібно забувати, що прийнявши васальну присягу від хана Бату у 1245 р., князь у політично–правовій та ментальній свідомості того часу розглядався, як васал монголів, прийняття корони від Інокентія IV означала б перехід князя «під руку» нового сюзерена. Це викликало б миттєву реакцію з боку монголів, тому Данило Романович акумулював сили, готуючись до майбутньої війни.

Ж. Дюбі та Ж. ЛеГофф, французькі дослідники феодалізму у Західній Європі, підтримують теорію «*corpusfratrum*» розроблену Ж. Дюмезілем. Вчені вбачають у *corpusfratrum* явище так званої «єдиної сім'ї європейських королів». Монархи Європи часто маючи реальні сімейні зв'язки між собою, розглядали себе як частину єдиного організму (Ж. Дюмезіль ототожнює *corpusfratrum* із тілом Господнім яке в середньовічному розумінні розділяли між собою королі Західної Європи через таїнство причастя [11, с. 104–105]), родини рівних між собою братів – королів. Віра, папство, родинні зв'язки та геополітика тогочасної

Європи об'єднували правителів цілого континенту. Це породило уніфікований для всієї Західної Європи владний королівський етикет, розуміння рівності усіх монархів між собою та певний «кодекс честі» [10, с. 194–203, 231]. Вважаємо доцільним говорити про те, що разом із короною Данило Романович мав на меті увійти до цієї «сім'ї європейських королів». Адже у майбутній війні із монголами європейські монархи швидше нададуть допомогу рівному собі за титулом та вірою, ніж православному схизматику князю. Власне дане твердження підтримує і сам літописець: «*Тим часом Опізо, прийшов, несучи вінець [і] обіцяючи: «Ти матимеш поміч од папи». Але він, [Данило], все одно не хотів, та умовила його мати його [Анна], і [князі лядські] Болеслав [Студливий] та Сомовит, [син Кондрата], і бояри лядські, кажучи: «Прийняв би ти вінець, а ми [готові] єсьмо на підмогу проти поганих»*» [5, с. 92].

Тому вже з кінця 40-х р. XIII ст. холмський князь за допомогою династичних шлюбів та альянсів намагається інтегруватись у Західноєвропейську владно–політичну систему. В червні 1247 р. було скріплено Русько–Угорський союз завдяки шлюбу сина Данила Романовича – Лева та дочки угорського короля Бели IV – Констанції [4, с. 173]. У 1252 р. князь Данило з–за підтримки Бели IV вступає в боротьбу за австрійське герцогство. Так звана, «австрійська авантюра», яку негативно оцінював М. Грушевський та М. Котляр, є чи не найяскравішим прикладом амбіцій холмського володаря. Одруження князя Романа Даниловича із Гертрудою фон Бабенберг робило його легітимним герцогом, претензії якого могли підтримати об'єднані угорсько–русько–польські війська (король розраховував на двох польських зятів). На нашу думку, не випадково австрійська політика Данила Романовича співпала і з останнім етапом переговорів між Римом та Холмом. Бела IV не міг не знати про це, тому угорсько–руський альянс двох королів виглядає логічно [4, с. 421]. Важливим стає і політичний союз з литовським королем Міндовгом (був коронований у 1251 р.) в кінці 1253 р. був укладений шлюб Шварна Даниловича з дочкою Міндовга. Неможливо розглядати цю акцію відокремленою від переговорів з Римом [4, с. 388].

Розглядаючи питання переваг самого титулу «короля» над князем у середньовічній свідомості, вважаємо за доцільне звернутись до наукового доробку Л. Войтовича, який зазначає: «Світлішим королем Русі» титулував Данила Романовича римський папа Інокентій IV. «Світлому мужеві Данилові I, королеві русинів» писав у 1254 р. віце–магістр Тевтонського ордену Бургард фон Хорнгаузен. Якби у Римі вирішили коронувати Данила Романовича галицькою короною, його іменували б «*rex Galiciae*» чи «*rex Galicie et Lodomerie*». Отже, титул короля Русі означав щось інше й більше, ніж титул володаря Галицької чи Володимирської землі. Можна припустити, що маючи титул «великого князя» Данило Романович у очах навіть правителів Західної Європи, був легітимним спадкоємцем усієї Русі. Тобто, у XIII ст. назва королівство Русі могла означати тільки усю федерацію чи конфедерацію руських князівств, яку сучасники тоді називали Русь, а історики пізніше назвали Київською Руссю. Упродовж усього Середньовіччя та

ранньомодерної доби територіальна складова титулу правителів, безсумнівно, відображала їх реальні та уявні претензії на володіння землями, декларованими у титулах» [4, с. 323].

Підсумовуючи, ми можемо стверджувати, що 40–ві рр. XIII ст. разом із монголами принесли нові реалії для Галицько–Волинської держави. Візантія як геополітичний флагман Східної Європи, у XIII ст. остаточно вичерпує себе. Тому Данило Романович починає брати курс на Захід та приймає у 1253 р. королівський вінець, який ознаменувє перехід до нової владно–ієрархічної системи на чолі із Римом. Зафіксовані у папських посланнях владні прерогативи також політичні альянси скріплені династичними шлюбами із Угорщиною та Литвою дозволяють холмському правителю значно впливати на геополітичну ситуацію у Центрально–Східній Європі. Разом із короною Данило Романович увійшов у *corpusfratrum* європейських монархів, які вже під егідою єдиної віри та титулу вбачали в ньому абсолютно рівного собі. Помазання принесло правителю Галицько–Волинського князівства не тільки рівний владний статус із правителями Заходу, а й претензії на давньоруську спадщину, адже титул короля у владно–правовій свідомості людей XIII ст. стояв вище за князівський. В подальшому Галицько–Волинська держава у своїй політиці, культурі та ментальності буде невідривно рухати у західному напрямку та стане її невід’ємною частиною, в чому велика заслуга саме переломного 1253 року.

Список використаних джерел

1. Блок М. Феодальное общество Lasocietefeodale / Пер. с фр. М. Ю. Кожевниковой, Е. М. Лысенко. – М.: Изд-во им. Сабашниковых, 2003. – 502 с.
2. Великий А. Г. З літопису християнської України: Церковно–історичні радіолекції з Ватикану. – Рим: Edizioni del PP. Basiliani, 1968. – Т.2. – С.116 с.
3. Войнар М. М. Корона Данила в правно–політичній структурі Сходу // *Analecta ordinis S. Basilii Magni. Romae.* – 1954. – Vol.2 (8). – Fasc.1–2. – С.118.
4. Войтович Л. Галич у політичному житті Європи XI–XIV століть / Л. Войтович. – Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип’якевича НАН України, 2014. – 478 с.
5. Галицько–Волинський літопис. Літопис Руський. Пер. з давньорус. Л. Є. Махновця; Відп. ред. О. В. Мишанич. – К.: Дніпро, 1989. – XVI. – 591 с.
6. Головко О. Б. Корона Данила Галицького: Волинь і Галичина в державно–політичному розвитку Центрально–Східної Європи раннього та класичного середньовіччя / О. Б. Головко. – Київ, 2006. – 356 с.
7. Грушевський М. Історія України–Руси. Т.3. / М. Грушевський. – Львів, 1905. – 588 с.
8. Дашкевич Н. П. Княжение Даниила Галицкого по русским и иностранным известиям / Н. П. Дашкевич. – Киев, 1873. – 98 с.
9. Джiovanni дель Плано Карпини. История Монгалов // Джiovanni дель Плано Карпини. История Монгалов. Гильом де Рубрук. Путешествие в Восточные страны / Пер. А. И. Малеина. – Москва, 1957. – С.182.
10. Дюби Ж. Трехчастная модель, или Представления средневекового общества о себе самом / Пер. с фр. Ю. А. Гинзбург / Ж. Дюби. – М.: Языки русской культуры, 2000. – 320 с.
11. Дюмезиль Ж. Верховные боги индоевропейцев / Пер. с франц. Т. В. Цивьян. – М.: ГРВЛ «Наука», 1986. – 234 с.
12. Котляр М. Ф. Данило Галицкий / М. Ф. Котляр. – К., 2002. – 413 с.
13. Крип’якевич І. П. Галицько–Волинське князівство / І. П. Крип’якевич. – Львів, 1999. – 421 с.
14. Ле Гофф. Ж. Цивілізація середньовічного Запада / Ж. ЛеГофф. – М.: «Прогресс», Прогресс–Академия, 1992. – 376 с.
15. Майоров О. Між Нікеєю та Римом: коронація Данила Романовича у світлі зовнішньої політики і династичних зв’язків

галицько–волинських князів // Княжа доба: історія і культура. – Львів, 2011. – Вип.5. – С.189–198.

16. Назаренко А. В. Древняя Русь на международных путях Междисциплинарные очерки культурных, торговых, политических связей IX–XII веков / А. В. Назаренко. – Москва, 2001. – 636 с.
17. Назаренко А. В., Турилов А. А., Флоря Б. Н. Галицкая епархия // Православная энциклопедия. Т.10 / Назаренко А. В., Турилов А. А., Флоря Б. Н. – Москва, 2005.
18. Паславский І. Коронація Данила Галицького в контексті політичних і церковних відносин XIII, 2010. №1–4 (20–23): Матеріали II Міжнародної наукової конференції «Християнська сакральна традиція: віра, духовність, мистецтво», Львів, 23–24 листопада 2010 р. – С.18–24.
19. Пашуто В. Т. Очерки по истории Галицко–Волинской Руси / В. Т. Пашуто. – Москва, 1950. – 255 с.
20. Флоря Б. Н. «Службная организация» и ее роль в развитии феодального общества у восточных и западных славян // Отечественная история. – 1992. – №2. – С.52–64.
21. Чубатий М. Західна Україна і Рим у XIII ст. у своїх змаганнях до церковної унії // Записки НТШ. – Львів, 1917. – Т.123–124. – С.211.

References

1. Blok M. Feodal’noe obshhestvo Lasocietefeodale / Per. s fr. M. Ju. Kozhevnikovoj, E. M. Lysenko. – M.: Izd-vo im. Sabashnikovyh, 2003. – 502 s.
2. Velykyj A. G. Z litopysu hrystyjans’koi’ Ukrainy: Cerkovno–istorichni radiolekcii’ z Vatykanu. – Rym: Edizioni del PP. Basiliani, 1968. – Т.2. – 116 s.
3. Vojnar M. M. Korona Danyla v pravno–politychnij strukturi Shodu // *Analecta ordinis S. Basilii Magni. Romae.* – 1954. – Vol.2 (8). – Fasc.1–2. – S.118.
4. Vojtovych L. Galych u politychnomu zhytti Jevropy XI–XIV stolit’ / L. Vojtovych. – L’viv: Instytut ukrai’noznavstva im. I. Kryp’jakevycha NAN Ukrai’ny, 2014. – 478 s.
5. Galyc’ko–Volyns’kij litopys. Litopys Rus’kij. Per. z davn’orus. L. Je. Mahnovcja; Vidp. red. O. V. Myshanych. – K.: Dnipro, 1989. – XVI. – 591 s.
6. Golovko O. B. Korona Danyla Galyc’kogo: Volyn’ i Galychyna v derzhavno–politychnomu rozvytku Central’no–Shidnoi’ Jevropy rann’ogo ta klasychnogo seredn’ovichchja / O. B. Golovko. – Kyi’v, 2006. – 356 s.
7. Grushevs’kij M. IstorijaUkrai’ny–Rusy. T.3. / M. Grushevs’kij. – L’viv, 1905. – 588 s.
8. Dashkevich N. P. Knjazhenie Daniila Galickogo po russkim i inostrannym izvestijam / N. P. Dashkevich. – Kiev, 1873. – 98 s.
9. Dzhiovanni del’ Plano Karpini. Istorija Mongalov // Dzhiovanni del’ Plano Karpini. Istorija Mongalov. Gil’om de Rubruk. Puteshestvie v Vostocnyye strany / Per. A. I. Maleina. – Moskva, 1957. – S.182.
10. Djubi Zh. Trehchastnaja model’, ili Predstavlenija srednevekovogo obshhestva o sebe samom / Per. s fr. Ju. A. Ginzburg / Zh. Djubi. – M.: Jazyki russkoj kul’tury, 2000. – 320 s.
11. Djumezil’ Zh. Verhovnye bogi indoevropejcev / Per. s franc. T. V. Civ’jan. – M.: GRVL «Nauka», 1986. – 234 s.
12. Kotljар M. F. Danylo Galyc’kij / M. F. Kotljар. – K., 2002. – 413 s.
13. Kryp’jakevych I. P. Galyc’ko–Volyns’ke knjazivstvo / I. P. Kryp’jakevych. – L’viv, 1999. – 421 s.
14. Le Goff. Zh. Civilizacija srednevekovogo Zapada / Zh. LeGoff. – M.: «Progress», Progress–Akademija, 1992. – 376 s.
15. Majorov O. Mizh Nikejeju ta Rymom: koronacija Danyla Romanovycha u svitli zovnishn’oi’ polityky i dynastychnyh zv’jazkiv galyc’ko–volyns’kij knjaziv // *Knjazha доба: istorija i kul’tura.* – L’viv, 2011. – Vyp.5. – S.189–198.
16. Nazarenko A. V. Drevnjaja Rus’ na mezhdunarodnyh putjah Mezhdisciplinarnye ocherki kul’turnyh, trgovyh, politicheskij svjazej IX–XII vekov / A. V. Nazarenko. – Moskva, 2001. – 636 s.
17. Nazarenko A. V., Turilov A. A., Florja B. N. Galickaja eparhija // Православная jenciklopedija. Т.10 / Nazarenko A. V., Turilov A. A., Florja B. N. – Moskva, 2005.
18. Paslavs’kij I. Koronacija Danyla Galyc’kogo v konteksti politychnyh i cerkovnyh vidnosyn XIII, 2010. №1–4 (20–23): Materialy II Mizhnarodnoi’ naukoivoi’ konferencii’ «Hrystyjans’ka sakral’na tradycja: vira, duhovnist’, mystectvo», L’viv, 23–24 lystopada 2010 r. – S.18–24.
19. Pashuto V. T. Ocherki po istorii Galicko–Volynskoj Rusi / V. T. Pashuto. – Moskva, 1950. – 255 s.

20. Florja B. N. «Sluzhebnaja organizacija» i ee rol' v razvitii feodal'nogo obshchestva u vostochnyh i zapadnyh slavjan // Otechestvennaja istorija. – 1992. – №2. – S.52–64.

21. Chubatyj M. Zahidna Ukrai'na i Rym u XIII st. u svoi'h zmagannjah do cerkovnoi' unii // Zapysky NTSh. – L'viv, 1917. – T.123–124. – S.211.

Osmolovska O. Y., candidate of historical sciences, associate professor, National pedagogical Dragomanov University (Ukraine, Kyiv), Osmolovska.olena@gmail.com

Ivasikiv V. V., student of National pedagogical Dragomanov University (Ukraine, Kyiv)

From Dux to Rex: To the question of the coronation of Danylo Romanovich

In this article we explore the coronation of the Daniel of Galicia, using the context of the transition from the Byzantine political system to the Western-European political system. We focus on not just the issues concerning the organization of the Anti-Mongolian Coalition (as a main reason behind the conjunction with the West), but we also dwell upon the mental, ideological and other governmental vectors that became a main goal in his alliance with the Roman Curia.

Keywords: coronation, Western Europe, mentality, Galicia–Volyn principality.

* * *

УДК 94:001]–051:316–044.22(470)(092)

Михтуненко В. В.,
аспірантка, Чернігівський національний
педагогічний університет ім. Т. Г. Шевченка
(Україна, Чернігів), viktysia89@ukr.net

ГРОМАДСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ПРОФЕСОРА І. Я. ГУРЛЯНДА

Розглядається постать «сірого кардинала» політики Російської імперії кінця XIX – початку XX ст. – І. Я. Гурлянда. Характеризується початок його наукової діяльності в Ярославському Демідовському юридичному ліцеї на посаді професора поліцейського права. Визначаються особливості громадської, літературної та публіцистичної діяльності в 80–90 рр. XIX ст. Аналізуються основні літературні праці І. Я. Гурлянда, такі як: повість «Каприз», 1895 р., «Кар'єра», 1896 р., «Особливий світ», 1897 р., «Характерні риси поезії К. Р.», 1900 р., «На порозі» та багаті інші. Досліджується творча співпраця з відомими літераторами і публіцистами того часу: А. П. Чеховим, В. О. Гіларовським, А. Я. Ліпскеровим, О. С. Суворіним. Надається коротка характеристика політичних опусів І. Я. Гурлянда («Друга Дума», «Опозиція», «Правда про кадетів»). Визначаються передумови відходу І. Я. Гурлянда від літературної та наукової діяльності на початку XX ст. та особливості його стрімкого політичного злету.

Ключові слова: імперія, консерватизм, публіцистика, рецензія, фейлетони, опозиція, опус.

Процес дослідження життя і діяльності окремих історичних персоналій являється вирішальним для складання комплексного уявлення про особливості політичного і суспільного розвитку будь-якої країни. Важливо відмітити й те, що більшість політичних діячів були різнобічно розвинутими особистостями: хтось писав вірші і поеми, інші віртуозно грали на музичних інструментах чи займалися науковою діяльністю. Проте, всі вони в першу чергу обрали політику, а таланти були віднесені на другий план. Так і об'єкт нашого дослідження І. Я. Гурлянд, мав змогу стати ким завгодно, а обрав саме політичну кар'єру.

Важливою особливістю історіографічних досліджень з теми є відсутність узагальноючої роботи, в якій би ґрунтовно висвітлювалася як політична, так і громадська діяльність І. Я. Гурлянда. Безперечно, більшість публікацій досліджує політичну діяльність та життя І. Я. Гурлянда після 1905 року, адже працюючи з П. А. Столипіним, він саме в цей період отримав публічне визнання. Джерельна база дослідження достатня та представлена численними роботами самого

І. Я. Гурлянда та уривками зі спогад таких громадських діячів, як В. О. Гіларовський, А. Я. Ліпскеров, О. С. Суворін та інші. Що ж до критичних публікацій, які висвітлюють літературну та публіцистичну діяльність І. Я. Гурлянда, то найвідомішими з них є роботи А. Г. Чукарева, С. А. Егорова, А. Лихоманова та М. В. Лушнікова.

Метою дослідження є визначення особливостей громадської діяльності І. Я. Гурлянда, передумов та причин відходу від літературної та публіцистичної діяльності.

Відомо, що історія – це складний процес, що має свою логіку, але разом з тим, все ж історія – це продукт діяльності людей. Початок XX ст. для Російської імперії, став саме тим періодом, коли її історію творили окремі особистості, іноді навіть далекі від політики. Однією з таких яскравих і водночас загадкових персоналій був Ілля Якович Гурлянд – доктор поліцейського права, історик, публіцист, поет, драматург, редактор, а в подальшому відомий громадський та політичний діяч. Він мав яскравий розум, прагматичний склад характеру та здатність досягати своїх цілей за будь-якої ціни. А його стрімка кар'єра є показним прикладом, що характеризувала взаємовідносини всередині державних кіл Російської імперії. Проте, ще до того, як І. Я. Гурлянд почав будувати свою політичну кар'єру, він працював на літературних та наукових теренах.

Закінчивши, в 1891 році Демідовський юридичний ліцей в Ярославлі, І. Я. Гурлянд отримав можливість розвивати свої науково-дослідницькі здібності в аспірантурі. А в 1900 році, захистивши свою дисертацію «Ямська гоньба в Московській державі до кінця XVII століття», став виконуючим обов'язки екстраординарного професора в тому ж ліцеї. Він читав лекції з поліцейського, торгового і адміністративного права, вів практичні заняття і спеціальні курси. Така наукова активність дає змогу дослідникам говорити як про його авторитет серед вчених та колег, так і про значний вклад І. Я. Гурлянда в складний процес підготовки ряду фундаментальних праць з юриспруденції.

В період науково-педагогічної діяльності в ліцеї, І. Я. Гурлянд отримав широку популярність як дослідник інститутів адміністративного права в їх історичному становленні та розвитку. На відміну від інших російських дореволюційних вчених-юристів, І. Я. Гурлянд не займався догматичною розробкою права, а всі його наукові труди були ґрунтовними історично-правовими дослідженнями [5, с. 72].

Та все ж, більш яскраво І. Я. Гурлянд проявив себе, як літератор-публіцист. Пік його літературної діяльності припадає на 80–90 рр. XIX століття. В той час Російська імперія перебувала на піку соціального і економічного піднесення після реформ Олександра II. І хоча консерватизм царської влади не був перекорний повністю, проте почався активний суспільний розвиток: відкрилися можливості для розвитку друкарської справи, збільшилася кількість газет і журналів.

І. Я. Гурлянд відносився до тих молодих вчених, які почали друкувати свої праці ще в роки навчання в гімназії. Навчання його проходило в гімназіях Вільнюса, Одеси та Харкова. В студентські роки І. Я. Гурлянд здебільшого писав про культуру та театр, не зачіпаючи гострих політичних тем. Вірші його виходили в газетах